

المؤتمر الدولي الثاني
لاقتصاديات المنتجات الحلال
(الألبسة والأزياء)

II. ULUSLARARASI
HELAL ÜRÜN EKONOMİSİ
SEMPOZYUMU
(GIYİM - KUŞAM)

TEBLİĞ METİNLERİ KİTABI

06 - 07 MART 2016 PAZAR - PAZARTESİ

SAKARYA ÜNİVERSİTESİ KÜLTÜR VE KONGRE MERKEZİ

www.if.sakarya.edu.tr

المؤتمر الدولي الثاني
لاقتصاديات المنتجات الحلال
(الألبسة والأزياء)

**II. ULUSLARARASI
HELAL ÜRÜN EKONOMİSİ
SEMPOZYUMU
(GİYİM – KUŞAM)**

TEBLİĞ METİNLERİ KİTABI

EDİTÖR

Prof. Dr. Ahmet BOSTANCI

EDİTÖR YARDIMCISI

Arş. Gör. Ahmet Numan ÜNVER

06-07 Mart 2016, Sakarya

ISBN: 978-605-4735-85-3

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	2
SEMPOZYUM PROGRAMI.....	4
SEMPOZYUM KURULLARI	8
TEBLİĞ METİNLERİ	9

I. OTURUM

GİYİM-KUŞAMA DAİR FIKHÎ HÜKÜMLER

الأحكام الشرعية لللبسة الرياضية.....	11
(أحذية الكعب العالي أنموذجا) أثر الماركات التجارية الغربية على لباس المرأة المسلمة.....	37
الإسلامي الألوان في الألبسة من منظور الفقهي.....	56
بيع ألبسة النساء ومعايير اللباس الحلال.....	84
HELAL GİYİM -KUŞAM VE HAYVAN HAKLARI.....	107

II. OTURUM

FIKHÎ KURALLAR VE ÖLÇÜLER

ضبط مصطلح الجلباب.....	119
المخالفات العقدية في الملابس الرياضية.....	146
ÇOCUK TESETTÜRÜNDE ŞERÎ ÖLÇÜLER	181
GİYİM-KUŞAMDA İSRAF	190
القواعد الشرعية في لبس الرجال والنساء وتزينهم.....	212
GİYİM KUŞAMDA GAYR-İ MÜSLİMLERE BENZEMENİN GÜNÜMÜZ ŞARTLARINDA DEĞERLENDİRİLMESİ "MEN TEŞEBBEHE" HADİSİ BAĞLAMINDA BİR ANALİZ	235

III. OTURUM

GİYİM-KUŞAM ÜRÜNLERİ: ÜRETİM VE PAZARLAMA

استعمالات التسويق العصبي ومبادئ الاقتصاد السلوكي لتأثير على تفضيلات المستهلكين تجاه الألبسة.....	262
الإستثمار في صناعة وتسويق الأزياء والمشغولات اليدوية التراثية بالإمارات.....	286
دور البرامج التلفزيونية في الدعاية للألبسة وتأثيرها على نفسية المشتري الشاب.....	302
رؤية اقتصادية وقانونية واقع سوق الألبسة في الجزائر بين الماضي والحاضر.....	316
KIYAFET REKLAMLARI BAĞLAMINDA REKLAMLARIN FIKHÎ YÖNÜ	334
TÜRKİYE TESETTÜR GİYİM SEKTÖRÜNÜN YAPISI VE GELİŞİMİ	346

IV. OTURUM
İKTİSADÎ VE FİKHÎ AÇIDAN MODA VE GİYİM

الموضة ومشكلات تسويق الألبسة من منظور الإقتصادي الإسلامي.....	360
مآل الأزياء والموضة في ظل التسويق الإلكتروني.....	381
نظرة الإسلام لسلوك المرأة إتجاه هوسها بموضة الألبسة والأزياء.....	389
TANZİMAT'TAN GÜNÜMÜZE TESETTÜR TARTIŞMALARININ SOSYOLOJİK BİR ANALİZİ	404

V. OTURUM
KIYAFET HAMMADLERİ: FİKHÎ BİR BAKIŞ

أحكام اللباس المتخذ مما حرم أكله من الحيوانات.....	418
TEKSTİL HAMMADDELERİNİN HELALLİĞİ SORUNU	483
DERİ MAMULLERİNİN GİYİM SEKTÖRÜNDE KULLANILMASIYLA İLGİLİ FİKHÎ HÜKÜMLER	497

VI. OTURUM
KILIK-KIYAFETLE ALAKALI DİNİ, PSİKOLOJİK VE SOSYAL FAKTÖRLER

عروض الأزياء الإسلامية من منظور التسويق الإسلامي دراسة ميدانية لمدى استجابة المرأة المسلمة.....	507
GİYSİ SEÇİMİNDE SOSYAL ETKİ UNSURLARININ VE DİNİ TUTUMLARIN (DİNDARLIK DÜZEYİNİN) ETKİSİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	546
MÜSLÜMAN TÜKETİCİLERİN İSRAF KAVRAMINA BAKIŞ AÇISINI ÖLÇMEYE YÖNELİK KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ: TÜRKİYE - KATAR ÖRNEĞİ.....	573
DİNİ ÇAĞRIŞIM YAPAN MARKALARIN TÜKETİCİ GÖZÜNDEN ALGILANMASI VE TÜKETİCİ TUTUMLARININ İNCELENMESİ.....	593
FARZ İLE TARZ ARASINDA İLAHİYAT FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN GİYİM TERCİHLERİ.....	611
HELAL ÜRÜN EKONOMİSİNE KATKI SAĞLAYAN YÖNLERİYLE HZ. PEYGAMBER DÖNEMİ SÜSLENME UYGULAMALARI	636

SONUÇ BİLDİRİSİ

توصيات المؤتمر الدولي الثاني لاقتصاديات المنتجات الحلال للألبسة والأزياء 2016 م.....	667
--	-----

SEMPOZYUM PROGRAMI

6 Mart 2016 Pazar

AÇILIŞ OTURUMU 09:00-09:30	AÇILIŞ OTURUMU	
	Prof. Dr. Hacı Mehmet GÜNAY, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı	
	Dr. Abdulrahman Saleh AL ATRAM, Suudi Arabistan Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Kurulu Genel Sekreteri	
	Prof. Dr. Muzaffer ELMAS, Sakarya Üniversitesi Rektörü	
	Zeki TOÇOĞLU, Sakarya Büyükşehir Belediye Başkanı	
	Hüseyin Avni ÇOŞ, Sakarya Valisi	

SEMPOZYUM ANA OTURUMU 09:45-11:00	SEMPOZYUM ANA OTURUMU	
	Oturum Başkanı: Prof. Dr. Hacı Mehmet Günay (<i>Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı</i>)	
	Dr. Rashid bin Ahmed Alolaiwi (Suudi Arabistan Qassim Üniversitesi Öğretim Üyesi)	“Teoride ve Pratikte Helal Giyim”
	Cafer Karaduman (Tekbir Giyim Yönetim Kurulu Başkanı)	“Türkiye’de Tesettür Kıyafetleri Üretiminde Tekbir Giyim Tecrübesi”
	Mehmet Şahin (Haşema Tekstil Yönetim Kurulu Başkanı)	“Helal Giyim-Kuşam Üretiminde ve Pazarlamasında Nitelik: Sorunlar ve Çözüm Önerileri”
	Dr. Khalid Ganahiy (Dubai İslam İktisadi Geliştirme Merkezi Müsteşarı)	“Dubai Hükümetinin Giyim Sektörünü Destekleme Çabaları”
Prof. Dr. Orhan Çeker (Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku ABD Öğretim Üyesi)	“Günümüzde İslamî Giyim ve İslam Toplumuna Etkisi”	

I. Oturum: 11:15 - 12:30	Giyim-Kuşama Dair Fıkhî Hükümler	
	Oturum Başkanı: Prof. Dr. Ahmet Bostancı (<i>Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölüm Başkanı</i>)	
	د. علي محمد علي الصادق Dr. Ali Mohammad Ali Al- Sadiq	الأحكام الشرعية للألبسة الرياضية Spor Kıyafetlerine İlişkin Fıkhî Hükümler
	د. ابن عبد العزيز سفیان د. ابن علي محمد Dr. Ibn Abdulaziz Sufian Dr. Ibn Ali Mohammad	أثر الماركات التجارية الغربية على لباس المرأة المسلمة Batılı Ticari Markaların Müslüman Kadının Giyimine Etkisi
	Tuba Hacer Korkmaz طوبى هاجر قورقماز	فikhî Açından Elbiselerdeki Renkler الألوان في الألبسة من المنظور الفقهي
	أ. د. خالد المشيخ Prof. Dr. Haled Al- Moshaiqeh	بيع ألبسة النساء ومعايير اللباس الحلال Kadın Kıyafetlerinin Satışı ve Helal Giyim Ölçüleri
	Prof. Dr. Adnan Koşum أ. د. عدنان قوشوم	Helal Giyim-Kuşam ve Hayvan Hakları حلالية الألبسة والأزياء وحقوق الحيوان

Giyim-Kuşam: Fıkhî Kurallar ve Ölçüler	
Oturum Başkanı: Dr. Khalid Ganahiy (<i>Dubai İslam İktisadı Geliştirme Merkezi Müsteşarı</i>)	
سندس أبو ناصر Sondos Abu Nasser	ضبط مصطلح الجلباب Cilbâb Kavramının Tespiti
أ. د. علي السحيباني Dr. Ali Al-Sohaibani	المخالفات العقدية في الملابس الرياضية Spor Kıyafetlerinde İnançla İlgili Aykırılıklar
Yrd. Doç. Dr. Abdulbasit د. عبد الباسط صالتكين	Çocuk Kıyafetlerinde Şer'î Ölçüler الضوابط الشرعية في لباس الأطفال
Dr. Harun Abacı د. هارون أباجي	Giyim-Kuşamda İsrâf الإسراف في الألبسة والأزياء
Yrd. Doç. Dr. Abdullah Özcan د. عبد الله أوزجان	Kadın ve Erkeklerin Giyim ve Süslenmelerindeki Şer'î Kurallar القواعد الشرعية في لبس الرجال والنساء وتزينهم
Öğr. Gör. Dr. Şule Yüksel Uysal د. شعله يوكسل اويسال	Giyim Kuşamda Gayri Müslimlere Benzemenin Günümüz Şartlarında Değerlendirilmesi أحكام التشبه بغير المسلمين في الألبسة والأزياء (دراسة حول حديث "من تشبه")

Giyim-Kuşam Ürünleri: Üretim ve Pazarlama	
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Orhan Çeker (<i>Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, TSE Helal Sertifikası Akademik Danışma Kurulu Başkanı</i>)	
د. طافر زهير Dr. Tafir Zohair	استعمالات التسويق العصبي ومبادئ الاقتصاد السلوكي للتأثير على تفضيلات المستهلكين تجاه الألبسة Nöropazarlamanın Kullanım Alanları ve Tüketicilerin Kıyafet Tercihlerini Etkilemede Davranışsal Ekonomi İlkeleri
د. أيمن عبدالله د. محمد أبوبكر Dr. Ayman Abdallah Dr. Mohammad Abu Bakr	الاستثمار في صناعة وتسويق الأزياء والمشغولات اليدوية التراثية بالإمارات Birleşik Arap Emirlikleri'nde Kıyafet ve Geleneksel El Sanatlarının Üretim ve Pazarlaması
د. سعودي عبد الكريم Dr. Saudi Abdul Al-Karim	دور البرامج التلفزيونية في الدعاية غير المباشرة للألبسة Kıyafetlerle İlgili Dolaylı Reklamlarda Televizyon Programlarının Rolü
د. عبد الوهاب رميدي أ. نجيبة بوشاك Dr. Abdalwahhab Romeidi Najiba Boushaq	واقع سوق الألبسة في الجزائر بين الماضي والحاضر رؤية اقتصادية وقانونية Geçmişten Günümüze Cezayir'de Giyim Piyasası: İktisadi ve Hukuki Bir Bakış
Arş. Gör. Ahmet Numan Ünver أحمد نعمان أونور	Kıyafet Reklamları Bağlamında Reklamların Fıkhî Yönü الإعلانات التجارية للألبسة والأزياء من المنظور الفقهي
Doç. Dr. Nilgün Sarıkaya د. نيلگون صاريقاي	Türkiye'de Tesettür Giyim Sektörünün Yapısı ve Gelişimi هيكلية صناعة ملابس الحجاب و تطورها في تركيا

7 Mart 2016 Pazartesi

İktisadî ve Fıkhî Açından Moda ve Giyim	
IV. Oturum 9:30 – 10:45	Oturum Başkanı: Prof. Dr. Kâşif Hamdi Okur (<i>Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku ABD Öğretim Üyesi / TSE Helal Belgelendirme Akademik Danışma Kurulu Üyesi</i>)
	<p>نسيسة فاطمة الزهراء مصاييح فوزية Nasisah Fatimah al Zahra Masabih Fawziyyah</p> <p>الموضة ومشكلات تسويق الألبسة Kıyafette Pazarlama Sorunları ve Moda</p>
	<p>د. مهديان ليلي Dr. Mahdan Laila</p> <p>مآل الأزياء والموضة في ظل التسويق الإلكتروني Elektronik Pazarlamanın Etkisinde Giyim ve Modanın Geleceği</p>
	<p>د. حقانة ليلي Dr. Haqanah Laila</p> <p>نظرة الإسلام لسلوك المرأة تجاه هوسها بموضة الألبسة والأزياء Kadının Kılık-Kıyafette Moda Tutkusuna İslam'ın Bakışı</p>
	<p>Prof. Dr. Faruk Beşer أ. د. فاروق بشر</p> <p>Moda ve Tesettür: Tesettür ile Moda Bağdaştırılabilir mi? الحجاب والموضة: هل يؤتلف بين الحجاب والموضة؟</p>
	<p>Öğr. Gör. Veysel Karataş ويسل قاراطاش</p> <p>Tanzimat'tan Günümüze Tesettür Tartışmalarının Sosyolojik Bir Analizi تحليل إجتماعي حول مناقشات الحجاب من فترة التنظيمات إلى يومنا هذا</p>

Kıyafet Hammaddeleri: Fıkhî Bir Bakış	
V. Oturum 11:00 – 12:00	Oturum Başkanı: Prof. Dr. Abdullah Kahraman (<i>Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı</i>)
	<p>أ.د. محمد المحميد Prof. Dr. Mohammad Al-Mohaimed</p> <p>أحكام اللباس المتخذ مما أكله من الحيوانات Yenilmesi Haram Olan Hayvanlardan Elde Edilen Kıyafetlerin Hükümü</p>
	<p>Prof. Dr. Recep Çiğdem أ.د. رجب جيغدم</p> <p>Tekstil Hammaddelerinin Helalliği Sorunu مشكلات حول حلالية المواد الخام للمنسوجات</p>
	<p>Prof. Dr. Kâşif Hamdi Okur أ.د. كاشف حمدي اوقور</p> <p>Deri Mamullerinin Giyim Sektöründe Kullanılmasıyla İlgili Fıkhî Hükümler الأحكام الفقهية في استخدام المنتجات الجلدية في صناعة الملابس</p>

Kılık-Kıyafetle Alakalı Dinî, Psikolojik ve Sosyal Faktörler	
VI. Oturum 13:30 – 15:00	Oturum Başkanı: Prof. Dr. Fatih Savaşan (<i>Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü</i>)
	<p>فاطمة العرابي بوسهمين أحمد Fatimah Al-Arabi Bosahmin Ahmad</p> <p>عروض الأزياء الإسلامية من منظور التسويق الإسلامي دراسة ميدانية لمدى استجابة المرأة المسلمة İslami Pazarlama Açısından İslami Kıyafetlerin Sunumu: Müslüman Kadınların Taleplerini Karşılama Konusunda Bir Alan Araştırması</p>

	Prof. Dr. Şuayıp Özdemir Doç. Dr. Yusuf Karaca أ. د. شعيب أوزدمير د. يوسف قاراجه	Giysi Seçiminde Sosyal Etki Unsurlarının ve Dini Tutumların (Dindarlık Düzeyinin) Etkisi Üzerine Bir Araştırma دراسة حول تأثير العوامل الاجتماعية والمستوى الديني في اختيار الملابس
	Arş. Gör. Hasan Terzi Prof. Dr. Remzi Altunışık Doç. Dr. Baker Ahmad Alserhan حسن ترزي أ. د. رمزي آلتون ايشيق د. بكر أحمد السرخان	Müslüman Tüketicilerin İsrاف Kavramına Bakış Açısını Ölçmeye Yönelik Karşılaştırmalı Bir Analiz: Türkiye - Katar Örneği تحليل مقارنة لقياس نظر المستهلكين المسلمين إلى الإسراف: تركيا-قطر
	Prof. Dr. Remzi Altunışık Yrd. Doç. Dr. Semih Okutan Prof. Dr. Ömer Torlak أ. د. رمزي آلتون ايشيق د. سميح اوقوتان أ. د. عمر طورلاق	Dini Çağrışım Yapan Markaların Tüketici Gözünden Algılanması ve Tüketici Tutumlarının İncelenmesi أثر العلامات التجارية ذات الدلالات الدينية في خيارات وقرارات المستهلكين
	Yrd. Doç. Dr. Abdullah İnce Öğr. Gör. İsmail Akyüz د. عبد الله إينجه إسماعيل آقيوز	Farz İle Tarz Arasında İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Giyim Tercihleri تراجيح الطلاب في اللباس في كليات الإلهيات
	Yrd. Doç. Dr. Fatma Zehra Kamacı د. فاطمة الزهراء قاماجي	Helal Ürün Ekonomisine Katkı Sağlayan Yönüyle Hz. Peygamber (s.a.) Dönemi Süslenme Uygulamaları تطبيقات التجميل في عهد النبي (ص.) بوجهها المساهم في اقتصاديات المنتجات الحلال

Kapanış Oturumu 15.15-	Sempozyum Sonuç Bildirisi	
	Prof. Dr. Ahmet Bostancı (<i>Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölüm Başkanı</i>)	

8 Mart 2016 Salı

Sempozyum Ek Programı 8:00 – 12:00	Seminerler	
	د. عبد الله بن أحمد الرميح Dr. Abdullah bin Ahmed Romaih	منهج بحث النوازل الفقهية Güncel Fıkhi Problemler Araştırma Yöntemi
	د. فهد بن صالح الحمود Dr. Fahd Bin Saleh Al-Hamoud	الليث بن سعد سيرة علمية وعملية Leys bin Sa'd: İlmî ve Amelî Hayatı

SEMPOZYUM KURULLARI

SEMPOZYUM ONUR KURULU

- 1) Prof. Dr. Muzaffer ELMAS (*Sakarya Üniversitesi Rektörü*).
- 2) Dr. Abdul Rahman Bin Saleh Al-ATRAM (*Suudi Arabistan Uluslararası İslam Finans ve Ekonomi Kurulu Genel Sekreteri*).
- 3) Prof. Dr. Hacı Mehmet GÜNAY (*Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı*).
- 4) Prof. Dr. Faruk BEŞER (*Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, Türkiye Âlimler Birliği Başkan Yardımcısı*).
- 5) Prof. Dr. Orhan ÇEKER (*Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, TSE Helal Sertifikası Akademik Danışma Kurulu Başkanı*).

SEMPOZYUM BİLİM KURULU

- 1) Dr. Abdullah bin Ahmed Romaih (*Başkan*)
- 2) Prof. Dr. Ahmed Bostancı (*Başkan Vekili*)
- 3) Dr. Rashid bin Ahmed Alolaiwi (*Üye*)
- 4) Dr. Salah bin Fahd Al Shalhoub (*Üye*)
- 5) Dr. Fahad Bin Saleh Al-Hamoud (*Üye*)
- 6) Dr. Khalid bin Abdulrahman Al-Muhanna (*Üye*)
- 7) Doç. Dr. Soner Duman (*Üye*)

SEMPOZYUM DÜZENLEME KURULU

- 1) Dr. Yusuf bin Abdullah Al-Zamel (*Başkan*)
- 2) Doç. Dr. Süleyman Akkuş (*Üye*)
- 3) Doç. Dr. Osman Güman (*Üye*)
- 4) Doç. Dr. Süleyman Kaya (*Üye*)
- 5) Okt. Şükrü Şirin (*Üye*)
- 6) Arş. Gör. Ahmet Numan Ünver (*Üye*)
- 7) Arş. Gör. Merve Özdemir (*Üye*)
- 8) Arş. Gör. Nuray Sarman (*Üye*)
- 9) Abdullah Farah Saleh (*Üye*)

SEMPOZYUM KOORDİNATÖRÜ

Prof. Dr. Ahmet Bostancı (*Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölüm Başkanı*)

GIYİM-KUŞAMDA İSRAF

Harun Abacı¹

İsraf, insan hayatının birçok yönüyle ilgisi olduğu gibi giyim-kuşam konusu için de söz konusudur. Bir başka deyişle israf, her nimet için söz konusu olduğu gibi nimetlerden biri olan giyim-kuşam için de geçerlidir.²

Giyim-kuşama yönelik israf, geçmiş toplumlarda mevcuttur. Ancak giyim-kuşamda israf, hiçbir dönemde çağımızdaki gibi bir yaşam biçimine ve kitlesel boyutlara ulaşmış değildir. Modern dönemde tüketim ve sınırsız istekleri tatmin üzere kurulu bir sosyo-ekonomik yapı hakim olmuştur. Böylece gerçek ihtiyaç ve isteklerin yerini yapay ihtiyaç ve istekler almıştır. Özellikle görenek, reklam, moda ve özentinin tetiklemeyle arzu ve isteklerimiz önü alınmaz bir hale gelmiştir. Böylece bu unsurların ve çevrenin etkisiyle giyim-kuşam tüketiminin müptelası haline gelinmiştir. İnsanlar giyim-kuşamda gerçek ihtiyaç yerine bu ürünleri kendilerine sağladığı işaret değeri için almaya başlamışlar, giyim-kuşam tüketimini bir kimlik inşasına dönüştürmüşlerdir.³ İnsanlar, giyim-kuşam ürünlerinin sembolik değeri üzerinden farklılık kazanmaya ve toplumsal statü elde etme çabasına girmişlerdir. Nasreddin Hoca'nın "ye kürküm ye" fıkrasındaki espri, toplumsal süreçlerin zorunlu kıldığı bir olguya dönüşmüştür. Geçmişte yerilen bu hal, günümüzde kitlesel bir boyuta dönüşmüş, adeta meşruiyet kazanmıştır. İşaret değeriyle organize edilen markaların tutsağı haline gelen toplumlara eşya ve meta hükmetmeye başlamıştır.

Giyim-kuşamda israf, sosyolojik ve psikolojik ve sosyo-ekonomik açılardan incelenebilir. Bu makalede ise giyim-kuşamda israfın İslam âlimleri tarafından ne şekilde tasavvur edildiği araştırılacaktır. Ayrıca şu sorulara da cevap aranacaktır: Peygamber (s.a.v.) ve sahabe dönemi giyim-kuşamda israf nasıl anlaşılmıştır? İslamî gelenekte giyim-kuşamda israf algısı zamanla değişime uğramış mıdır? Günümüzde İslam toplumlarında giyim-kuşamda israf nasıl algılanmaktadır? Neticede İslam âlimlerinin giyim-kuşamda israfı bakış açısı resmedilmeye çalışılacaktır. Ayrıca müslüman olmayan toplumlarda giyim-kuşamda israf algısına da temas edilecektir.

¹ Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

² Bkz. Hikmet Akdemir, "Kur'an-ı Kerim'de İsraf Kavramı", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt 7, sayı 1, (2001) s.31-61; Adil Öksüz, "Kur'an'da İsraf Kavramının Semantik Tahlili" *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt 14, sayı 2, 2012, s. 267-294.

³ İsmail Demirzen, "Tüketim Toplumunun Oluşumu ve Din ile Etkileşimi", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2010, c.X, sayı: 3, s.103-104; Öksüz, 269.

İsrafın Sözlük Anlamı

İsrâf kelimesi سَرَف kökünden türetilmiş if'âl babından mastardır. Kelimenin kökü, sözlükte “sınırı aşmak” anlamındadır. Sınırı aşmak ise, ölçünün, itidalin ve orta yolun ihlali, dengelerin bozulması demektir.

Asıl anlamı ‘sınırı aşmak’ olan سَرَف kelimesi anlam genişlemesine uğrayarak “gaflette bulunmak, gereken önemi vermemek, fark edememek” anlamı kazanmıştır. Bu anlamlar bir şeyde olması gerekenin ötesine geçmek yani ‘olması gereken sınırın ötesine gelmek’ olan ortak paydası nedeniyle asıl anlamla olan irtibatı göstermektedir. Dolayısıyla temel anlam olan ‘sınır aşma’ durumu “önem verme” durumuna taşınarak önem vermenin tefriti olan “önem vermeme” şeklinde bir anlam genişlemesi gerçekleşmiştir. Yine kelimedeki temel anlamı olan ‘sınırı aşma’ durumu “bir işin yapılması” durumuna intikal ettirilerek سَرَف kökü “bir işte hata etmek, isabetsiz iş yapmak, yerli yerinde yapmamak” anlamı kazanmıştır. Bu anlamların herbirinde ‘olması gereken sınırının ötesine geçme’ durumu vardır. Böylece temel anlamın nasıl bu anlamlara genişlediği anlaşılabilir olmaktadır. Cerir b. Ferezdak’ın şu beytinde kelime “hata etmek” anlamında kullanılmıştır:

مَا فِي عَطَائِهِمْ مَنْ وَلَا سَرَفٌ “onların bağışlarında ne başa kakma ne de (hak etmeyene verip hak edeni mahrum bırakmak suretiyle) bir hata vardır”.⁴ Bu beyitte, bağış yaparken hak edene vermek şeklinde ‘olması gereken sınırın ötesine’ geçme şeklinde bir hata yapmak olarak israf kökü anlam genişlemesine uğramıştır.

İsraf kelimesinin kökü, “bir şeye aşırı düşkünlük ve bağımlılık” anlamına da sahiptir.⁵ Hz. Ayşe’den aktarılan şu hadiste kelime bu anlamda kullanılmıştır. إِنَّ

لِللَّحْمِ سَرَفًا كَسَرَفِ الْخَمْرِ “Etin, şarap bağımlılığı gibi bağımlılık özelliği vardır” Kelimenin bu anlamı, asıl anlam olan “sınırı aşmak” anlamının genişlemesiyle elde edilmiştir. Nitekim bir şeye bağımlı ve düşkün olmak, o şeyde olması gereken “sınırın ötesine geçmek” demektir. Dolayısıyla bağımlı ve düşkün olmak, kelimenin asıl anlamıyla bağlantılıdır.⁶

Kelimenin asıl anlamı olan “sınırı aşmak” anlamı, dut yaprağını yemedeki aşırılığı nedeniyle tırtılda/ipek böceğinde dikkate alındığından bu böceğe سُرْفَةٌ denilir. Bu

⁴ İbn Manzûr, Muhammed b. Mükrem, *Lisânu'l-Arab*, Kahire, 1414, IX, 149, srf md.; İbn Fâris, *Mu'cemu Mekayisi'l-Luğa*, Beyrut 1979, III, 153, srf md.

⁵ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, IX, 149, srf md.

⁶ İbn Esîr, Mecdüdîn Mübarek b. Muhammed el-Cezerî, *Nihâye fî garîbi'l-hadîs ve'l-eser*, thk: Mahmud Muhammed Tınahî-Tahir Ahmed Zavî, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1979, II, 361-362.

böceğin, dut yaprağını yeme eylemi de سَرَف fiiliyle ifade edilir.⁷ Böylece kelimenin anlam genişlemesi yoluyla سُزْفَة (tırtıl/ipek böceği) lafzı ve dut yaprağını aşırı yeme fiili bu kelimenin kökünden elde edilmiştir.

Bu kelimedeki “sınırı aşmak” anlamı genişleyerek yukarıdaki anlamlar dışında “annenin bebeğe fazla süt vererek midasını bozması”, “suyun faydasız bir şekilde akması” anlamları da kazanmıştır.⁸

Sonuç olarak “sınırı aşmak” şeklinde asıl anlama sahip olan kelimenin kökü bu anlamla ilişkili olarak birçok anlam kazanmıştır. Bir başka deyişle sınırı aşmayı ifade eden birçok durum için bu kelime kullanılmıştır. İsrâf kelimesinin kökündeki “sınırı aşmak” anlamının, hem ifrat hem de tefrit şeklinde olması mümkündür. Buna göre bir şeyin olması gereken sınırı ötesine geçmek, o şeyin hem üst sınırı hem de alt sınırı ile ilgilidir. Bu alt ve üst sınırdan birinin ya da her ikisinin ihlali israf kelimesinin kökü ile ifade edilmektedir. Kelime kökünden türeyen israf kelimesi ise bu sınırın çok fazla ihlal edilmesinde kullanılmaktadır. Harflerin ziyadeliği mananın ziyadeliğini gerektirdiğinden israf kelimesi, kök anlamından esasta farklı bir anlama sahip olmayıp “ziyadeli bir sınırı aşmak” anlamı ifade etmektedir.

Türkçede israf denilince yukarıda belirtilen temel anlam anlaşılır. Türkçe sözlüklerde israf “gereksiz yere para, zaman, emek vb.yi harcama, savurganlık, tutumsuzluk” olarak tanımlanır.⁹ Buna göre israf kelimesinin “sınırı aşma” şeklindeki temel anlamı, Türkçede harcama alanına tahsis edilerek kullanıldığı görülmektedir.¹⁰ Dolayısıyla Türkçede israf kelimesi, Arapçadaki ile kıyaslandığında oldukça dar anlamda kullanılmaktadır.

İsrafın Terim Anlamı

Ragıb el-İsfahanî (v.502/1108) israfı, “insanın yaptığı bir işte sınırı aşması” şeklinde tanımlar. Bu anlam yukarıda üzerinde durulan kelimenin sözlük anlamına oldukça yakındır. Sözlükte asıl anlamı sınırı aşmak olan israf kelimesi, terim olarak da herhangi bir eylemde sınırı aşma anlamına taşınmıştır. Ancak Ragıb el-İsfahanî kelimenin terim anlamını bu şekilde açıklamakla birlikte israf teriminin anlamının daha çok harcamalarla ilgili kullanıldığını belirtmektedir.¹¹

⁷ Cevherî, İsmail b. Hammâd, *Sihâh tâcu'l-lüğa ve sihâhi'l-Arabiyye*, Beyrut 1987, IV, 137, srf md; İbn Fâris, *Mu'cemu mekâyisi'l-lüğa*, III, 153, srf md; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, IX, 148-149; Zebîdî, Ebu'l-Feyz Murtaza, *Tâcu'l- 'arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, Beyrut 1975, XXIII, 428-450; Râgıb İsfahanî, *Müfredât*, Dımaşk 1992, s.408.

⁸ Zemaşerî, Esâsü'l-belâğa, Beyrut 1998, I, 451, srf md; Firûzâbâdî, Mecduddîn Muhammed b. Yakup, *Besâiru zevi't-temyîz fi letâifi'l-Kitâbi'l-'azîz*, Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut ts., III, 216.

⁹ Şemseddin Sami, *Kâmûs-u Türkî*, İstanbul: Dersaadet 1317, s. 108.

¹⁰ Geniş bilgi için bkz. Ali Bulut, “Kur'an'daki Çok Anlamlı Kavramların Türkçe'ye Çevirisi Sorunu (İsraf Kavramı Örneği)”, *Diyanet İlmi Dergi*, cilt. 42, sayı. 1, 2006, s. 79-94.

¹¹ Râgıb, Müfredat, s.407.

Dolayısıyla israf kavramı, çoğu zaman kullanımda sadece harcamalara tahsis edilerek bir anlam daralmasına uğramıştır. Seyyid Şerif Cürcanî (v.816/11413) israf kavramına dair yaptığı tanımlarda genellikle “malî harcamalarda sınırı aşmak” şeklinde açıklamada bulunur.¹² Buna göre israf kavramının daha da daralmaya uğrayarak malî harcamalara tahsis edildiği görülmektedir. Elmalılı Hamdi Yazır bu duruma dikkat çekerek israfın aslında her türlü fiilde insanın sınırı aşmasını ifade etse de bu kavramın mal harcamalarında kullanımının yaygınlaştığını vurgular.¹³

Sonuç olarak israf kavramı konusunda yapılan tanımların hepsinin ortak yönü israfın sözlükteki temel anlamı olan “sınırı aşmak”tır. İlk dönemlerde herşeyle ilgili sınırı aşmak israfla ifade edilirken, bu kavram zamanla harcamalarda ve özellikle de malî harcamalarda sınırı aşmak anlamında yaygınlık kazandığı görülmektedir.

Kelimenin hem sözlük anlamına yer veren lügatlerde hem de ıstılahların ele alındığı eserlerde “sınırı aşmak” anlamı kapalı bırakılmıştır. Bu sınırın neye göre belirleneceğine dair bir netlik yoktur. Yapılan açıklamalardan anlaşıldığına göre bir şeyde veya eylemde sınırı belirleyen husus, akıl, örf, hukuk, ahlak vb. hususlardır. Dolayısıyla sınırın aşılması, sözü edilen hususların belirlediği ölçülere göre olmaktadır. Bununla bağlantılı olarak giyim-kuşamda da sınırı aşmanın ne olduğu kapalıdır. Nasıl ve ne şekilde giyim-kuşam durumunun israf olacağına dair bu tanımlarda bir açıklık bulunmamaktadır. Öyleyse giyim-kuşamda israf da yine akıl, örf, ahlak, hukuk vb. tarafından belirlenen sınırların aşılması anlamına gelmektedir.

İsraf kelimesinin zıt anlamı iktisattır. İktisadın temel anlamı “sınırları korumak” demektir. Ne var ki, israf kelimesinde olduğu gibi iktisat kelimesinde de anlam daralması olmuş, bu kelime de zamanla malî konulara tahsis edilmiştir. İlk dönemlerdeki kullanımının aksine kelime artık “maddî zenginlikleri ihtiyaç duyulduğu kadar ve maksadına uygun biçimde harcamak”, şeklinde anlaşılır olmuştur.¹⁴

İsraf kavramında belirleyici olan bu hususların başında ana kaynaklar olan Kur’ân ve sünnet gelmektedir. Bu iki kaynak ve ardından âlimlerin konu hakkındaki düşüncelerine yer verilerek özellikle giyim-kuşam bağlamında israfın nasıl anlaşıldığı ortaya konulacaktır.

Kur’ân’da Giyim-Kuşamla İlgili İsraf

¹² Seyyid Şerif Cürcanî, *Ta’rifât*, Beyrut 1983, s.23-24.

¹³ Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dînî Kur’ân Dili*, İstanbul: Zehraveyn, ty, VI, 4133.

¹⁴ Veli Kayhan, “Kur’ân’a Göre İsraf ve İktisat”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, VI, sayı. 2, 2006, s. 153.

Kur'ân'da israf kelimesi, kökü ve türevlerinin geçtiği bütün ayetlerde "sınırı aşma" anlamında kullanılmaktadır. Sınırı aşma anlamındaki bu kelime, âyetteki bağlama göre çeşitli durumlar için kullanılmıştır. Bu nedenle şirk, küfür, haram, aşırılık, savurganlık vb. birçok durum israf kavramı ile ifade edilmiştir. Çünkü bu husuların her birinde sınırların aşılması vardır.¹⁵ Konunun sınırlarının dışına çıkılmaması için bunlar üzerinde durulmayıp sadece giyim-kuşamda israfla ilgili olan şu âyet ele alınacaktır:

يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ

"Ey Âdem oğulları! Her mescide girerken, süsünüz olan elbisenizi giyinin. Yiyin, için fakat israf etmeyin, çünkü Allah israf edenleri asla sevmez."¹⁶

Kur'ân'da giyim-kuşamda israfa değinen sadece bu âyet vardır. Bu âyet, müşriklerin Kabe'deki âdetlerini yıkmak üzere gelmiştir. Müşrikler, günah işlenen elbiselerle tavaf yapılmaz düşüncesiyle, erkekler gündüz kadınlar da gece olmak üzere Kabe'yi çıplak olarak tavaf ederlerdi. Ya da onlar böyle tavaf etmeleri sonucunda, elbiselerini soyunup çıkardıkları gibi günahlardan sıyrılıp çıkacakları şeklinde bir uğura inanıyorlardı. Ayrıca hac esnasında çok az yemek yer ve özellikle et ve et yağını kendilerine haram kılarlardı. İşte müşriklerin bu tutumları ve müslümanların da bu şekilde yapmak istemeleri üzerine âyetin nazil olduğu belirtilmektedir.¹⁷ Sebeb-i nüzulle birlikte düşünüldüğünde âyetteki israfın, giyinme, yeme ve içmede mübah olanı haram kılma şeklinde tefrit yönüyle sınırı aşma anlamında olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre hiç giyinmeme, mübah olan eti ve et yağını haram kılma şeklinde sınırın aşılması gerektiği ifade edilmektedir. Kabe'de çıplak olmak, dinin koyduğu avret yerlerinin örtülmesi sınırının tefrit yönünden aşılması demek olduğundan israf kavramı kullanılmıştır.

Sonuç olarak Kur'an'da inkâr ve şirkte aşırıya gitme, insanları yoldan çıkarma, masum bir cana kıyma, ahlaksızlıkta sınır tanımama, toplumu helake sürükleme, yetim malı yeme, günahlara dalmak ve yeme-içmede ölçünün dışına çıkılması gibi konular israf kategorisinde ele alındığı gibi giyim-kuşamda sınırı aşmak da israf sınıfında değerlendirilmiştir.¹⁸

¹⁵ İsrâf kelimesinin kökü ve türevlerinin geçtiği âyetler için bkz. Âl-i İmrân, 3/147; En'âm, 6/141; A'râf, 7/81; Yunus, 10/83; Furkân, 25/67; Şu'arâ, 26/150-152; Yâsîn, 36/19; Zümer, 39/53; Duhan, 44/30-31.

¹⁶ A'râf, 7/31.

¹⁷ Taberî, XII, 389; Cassâs, Ahkâm, IV, 205; Vâhidî, *Esbabü nüzûli'l-Kur'ân*, Beyrut ty., s. 228-230; Beğavî, III; 225; Kurtubî, VII; 189; İbn Kesîr, II, 219-220.

¹⁸ Al-i İmran, 3/147; Zümer, 39/53.

Hadislerde Giyim-Kuşamla İlgili İsrâf

Hadislerde de israfın, Kur'ân'da olduğu gibi hem malî harcamalarda hem de malî harcamalar dışında hertürlü şeyde "sınırı aşmak" anlamında kullanıldığı görülmektedir.¹⁹ Giyim-kuşam konusuyla ilgili olarak şu iki hadis zikredilebilir:

"Yiyiniz, içiniz ve zekat veriniz. Kibir ve israfa düşmeden giyiniz. Zira Allah, nimetinin eserini kulunun üzerinde görmek ister."²⁰ Kibirle birlikte israfın zikredilmesi, giyimde kibre götürecektir şekilde giyinmenin israf olduğuna işaret etmektedir. Kibir, dinin sınırlarının dışında olduğundan bu duruma götüren giyim, sınırların aşılmasına neden olduğundan israf kabul edilmiştir. İsrâfın ayrıca zikredilmesi kibirlenmenin israfın tek yönü olmadığı başka şekillerde de israfa girilebileceğini göstermektedir. Hadisçiler israf kelimesiyle tam olarak neyin kastedildiğine açıklık getirmemişlerdir. Ancak giyimde israfa değinen hadislerin, hadisçiler tarafından kitapların genellikle zekat bölümlerinde yer verilmesi, israfın, zekatın verilmemesi şeklinde bir sınırı aşma anlamında anlaşıldığını göstermektedir. Ayrıca yukarıdaki hadiste olduğu gibi birçok hadiste zekat emriyle birlikte giyimde israftan söz edilmektedir.²¹ Dolayısıyla hadislerde giyim israfı, kibirlenmek veya zekata verilecek malın giyime harcanması şeklinde anlaşılmaktadır. Öyleyse bir günaha sevk edecek her giyimin israf olduğunu söylemek mümkündür.

Malik b. Nadle şu olayı aktarmıştır: Dağınık ve pejmürde bir kıyafetle Resûlüllah (s.a.v.)'in yanına gitmiştim. Peygamber bana, "senin malın mülkün var mı?" diye sordu. Ben de "evet var" dedim. O, "ne gibi malların var" buyurdu. Ben, "Allah bana deve, koyun, at sürüleri ve hizmetçiler ihsan etmiştir" dedim. Bunun üzerine bana "Allah sana mal mülk ihsan etmişse Allah'ın nimetinin ve ikramının eseri üzerinde görünsün" buyurdu.²² Bu hadiste imkanı olduğu halde örfen olması gereken giyim sınırlarının altına inildiğinden peygamber tarafından uyarılmıştır. Ancak burada sınırlarının altına inilerek günah işlediği anlamı kastedilmemiştir. Dolayısıyla bir bakıma mübah olan birşeyde israf durumu söz konusudur. Buna göre tenzihen mekruhluk vasfında bir israf durumu vardır. Anlaşıldığına göre Allah'ın kişiye verdiği imkanlara göre giyim-kuşamın sınırlarının değişebileceği ortaya çıkmaktadır.²³

¹⁹ İlgili hadisler için bkz. Buharî, İstikraz 19; Müslim, Zekat 12; Ebû Dâvûd, Zekat 51.

²⁰ Tirmizî, Edep 43.

²¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 294; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, V, 171; İbn Mâce, *Libâs* 23; Nesâî, *Zekat* 66.

²² Ebû Dâvud, *Libas* 14.

²³ Hadislerde daha detaylı israf kavramı incelemesi için bkz. Ethem Özdal, *Hadislerde İsrâf ve İktisat*, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa 2015, s. 21-70.

İslam Hukukunda Giyim-Kuşam İsrافی:

İnsanlık tarihine baktığımızda giyinmenin bütün toplumlarda bir zorunluluk olduğu görülmektedir. İlk insan Hz. Adem ve eşi Havva, cennetten yeryüzüne indirildikleri zaman çıplak oldukları, Allah'ın onların mahrem yerlerini örtmeleri için elbiseler yarattığı âyette şöyle belirtilmektedir: “Ey Adem oğulları! Size ayıp yerlerinizi örtecek giysi, süslenecek elbise verdik. Takva elbisesi sizin için daha hayırlıdır.”²⁴

İnsanın örtünme sınırı, din tarafından belirlenebileceği gibi örf ve kültür de belirleyici olabilmektedir. Nitekim yukarıda değinildiği üzere müşriklerin tavaf esnasında çıplak olmaları onların kendi belirledikleri örfe göre sınırlar dahilinde bir durum olduğu için israf değildir. Bununla birlikte bu sınırları belirleyici kaynak her ne olursa olsun bütün toplumlarda genel itibariyle giyinmenin bir zorunluluk olduğu görülür.

Örtünme Sınırları Açısından İsraf

a) Farz Olan Giyinmede İsraf

Bedendeki açılması haram olan yerlere avret mahalli denir. Avret mahalli cinse ve yaşa göre değiştiği gibi bakan kişinin mahrem olup olmamasına göre de değişir. Buluğa ermiş bir kadının mahrem bir kişiye karşı avret mahalli fıkıhçıların çoğunluğuna göre elleri ve yüzü dışında bütün vücududur. Ebû Hanife ise avret mahalline ayakları da dahil eder.²⁵ Buna göre bir kadının mahremine karşı eli ve yüzü dışında bütün vücudunu örtmesi farzdır. Zaruret hali dışında örtünmeyi bu sınırların altında bırakan bir kadın giyimde tefrit yönünden israfa girmiş ve haram işlemiş olur. Ayaklarını örtmemekle fıkıhçıların çoğuna göre israf durumuna düşmez. Ancak Ebû Hanife'ye göre ayaklar da avret olduğundan bu kadın, israf içinde olur. Kadının bu istisna edilen yerlerin dışında, mahremi olmayan bir erkeğe, zaruret hali dışında, vücudunun herhangi bir yerini göstermesi haramdır. Kocasının dışındaki mahremi olduğu kişiler için ise bu sınırlar biraz daha esnektir. Kadının kadına karşı avret mahalli fitne korkusu olmadığı durumlarda erkeğin erkeğe avreti gibidir. Yani göbek altı ile dizler arasındır.²⁶ Kadın ve erkeğin örtmekle yükümlü olduğu yerler böyledir. Konunun sınırlarının aşılması için avret konusunda fıkıhçıların ihtilafına yer verilmemiştir. Sonuç itibariyle belirlenmiş olan bu sınırlara uymayan kişi, giyim-kuşam konusunda israfa girmiş olur. Görüldüğü üzere örtünme

²⁴ A'râf, 7/31.

²⁵ Serahsî, *el-Mevsûat*, Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1414/1993, I, 197; *el-Mevsûatü'l-fikhiyye*, XXXI, 44.

²⁶ Serahsî, X, 148-156; Şâfiî, Ebû Abdullah Muhammed b. İdris, *el-Ümm*, Beyrut; Dârü'l-Marife, 1410/1990; Demîrî, Tâcüddîn Ebu'l-bekâ, *eş-Şâmil fi fikhî'l-İmâm Mâlik*, 1429/2008, I, 96; İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Kâfi fi fikhî'l-İmâm Ahmed*, Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, 1414/1994, I, 226; *el-Mevsûatü'l-fikhiyye*, XXXI, 44.

açısından israf, fıkıhçıların icthatlarına ve kişilere göre değişkenlik göstermektedir.

Kişi kendi avret mahallini örtmekle yükümlü olduğu gibi ailesinin de giyimini karşılamakla yükümlüdür. Zira bir kadının ve çocuklarının giyim kuşamını sağlama görevi aile reisi olarak erkeğe verilmiştir. Bir kadın evlenip kocasının evine yerleştikten sonra bütün giyim masrafları kocaya aittir.²⁷ Ailenin giyim temini, eşlerin sosyal ve ekonomik seviyelerine göre değişir.²⁸ Karı-kocanın her ikisi de zengin ise buna uygun harcama yapılır. İkis de fakirse, kadın kocasından zenginler seviyesinde bir giyim-kuşam isteyemez. Birisi zengin diğeri fakirse, ortalama yol izlenir. Ancak bazı âlimler giyim-kuşam nafakasının miktarı konusunda yalnız kocanın durumunun dikkate alınacağını söylerler. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

لِيُنْفِقَ ذُو سَعَةٍ مِّنْ سَعَتِهِ وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ

“Zengin olan zenginliğine göre harcama yapsın. İmkânı sınırlı olan ise Allah’ın kendisine verdiği imkân ölçüsünde harcama yapsın.”²⁹ Bu âyette muhatap erkektir. Nafakası temin edilmesi gereken kişiler ise erkeğin karısı ve çocuklarıdır.³⁰ “Annelerin uygun bir şekilde yiyeceğini ve giyim-kuşamını sağlamak babanın görevidir”³¹ ayetinde de annenin ve çocuklarının giyim-kuşam temin görevinin babaya ait olduğu açık bir şekilde ifade edilmektedir. Sonuç olarak kocanın, herhangi bir mani olmadığı halde ailesinin ve bakmakla yükümlü olduklarının giyim-kuşam sorumluluğunu yerine getirmemesi tefrit boyutlu bir israftır. Ayrıca Resûlullah’ın (s.a.v.) “kişinin bakmakla yükümlü olduğu kimseleri ihmal etmesi ona günah olarak yeter”³² hadisi, bu yükümlüğü yerine getirmeyerek şerî sınırların tefrit yönünden aşılarak israfa girildiğine delalet etmektedir.

Bunun tam tersi olarak kendi ekonomik ölçülerinin üstünde giyim-kuşama gereği olmadığı halde harcamada bulunması ifrat boyutlu bir israftır.

Sonuç olarak şunu söylemek mümkündür: fıkıh kitaplarında kişinin giyim-kuşam nafaka temininin kimlere ve ne ölçülerde yapılacağı, nafaka dışında yapılacak zekat ve tasadduk türünden giyim-kuşam infakının alt ve üst sınırları, farz, vacip

²⁷ Ali b. Ebû Bekir el-Fergânî el-Merginânî, *el-Hidâye fî şerhi bidâyeti'l-mübtedî*, Dâru İhyâi't-turâsi'l-'Arabî, Beyrut ty., II, 285.

²⁸ Serahsî, V, 181; *el-Mevsûatü'l-fıkhiyye*, XLI, 72.

²⁹ Talak, 65/7.

³⁰ Kurtubî, XVIII, 170.

³¹ Bakara, 2/223.

³² Ebû Dâvûd, Zekat 45.

ve nafile çeşitleriyle ayrıntılı olarak ele alınmıştır.³³ Dolayısıyla belirlenen alt ve üst sınırların dışına çıkmak israfa girmek demektir.

b) Mübah Giyinmede İsrif

Eşyada asıl olan, mübahlıktır. Bu yüzden haram ya da mekruh olduğu bizzat kaynaklarda geçmeyen eşyanın giyilmesinde dinen sakınca yoktur. Hatta kişi malik olduğu elbiseleri Allah'ın birer nimeti düşüncesiyle üzerine taşırrsa sevap dahi kazanabilir. Allah nimetlerini kulunun üzerinde görmekten hoşnut olur.³⁴

Asıl itibariyle haram olmamakla birlikte mübah giyinmede bile belli sınırlar aşılarak israfa girilebilmektedir. Yani giyilen mübah elbise dahi olsa kişinin şartlarına göre elbiseye harcanan para ve elbisenin zâyi edilmesi açısından israfa girilebilmektedir.³⁵ Günümüzde özellikle kalkınmış bölgelerde ve kentlerde giyim kuşam alanı bu açıdan israf ve savurganlık alanlarından birini oluşturmaktadır. Elbise dolapları her çeşidiyle dolu olmasına rağmen çoğu insan yine de giyinip kuşanacak elbise olmadığından yakınır duruma gelmiştir.³⁶

Giyinmesi haram olan elbiselerin giyilmesi ve farz olan giyinmenin terk edilmesi herkes için mutlak anlamda bir israftır. Mübah giyinmede israf, hem kişilere hem de toplumların kalkınmışlık seviyelerine göre değişkenlik arz eder. Buna göre herkes ve her toplum kendine uygun olanı tercih edip seçmek durumundadır. Bir zengin için mübah olan bir elbise bir fakir için mekruh veya haram olabilir. Herkes haline ve servetine göre hareket etmelidir. Orta halli veya fakir kimselerin zenginleri taklit ederek israfa düşmeleri doğru değildir. Bununla beraber her hususta olduğu gibi bunda da zenginlerin dikkatli olması gerekir.³⁷ Dolayısıyla bu tür israf da görecelidir. Kişinin malî imkanlarına ve toplumlara göre değişkenlik gösterir. Bu nedenle fıkıh kitaplarında giyim-kuşam konusunda israfa temas edilmekle birlikte israfın açık ve sabit bir tanımı yapılmamış ve sınırları belirlenmemiştir. Bunun en önemli sebebi yukarıda temas edildiği üzere israfın, ekonomik, sosyal ve kültürel şartlara göre değişken olmasıdır.

Ferdî ve toplumsal refah seviyesindeki artış, harcama alışkanlıklarını değiştirmektedir. İslam hukukçuları maslahatı öncelik sırasına göre zarûriyyât, hâciyyât ve tahsîniyyât/kemâliyyât olmak üzere üçe ayırmakta,

³³ Nafaka ile ilgili hükümler için bkz. *el-Mevsûatü'l-fikhiyye*, XLI, 34-100.

³⁴ Tirmizî, Edep, 54; Ebû Dâvûd, Libas, 14.

³⁵ İbn Atıyye, II; 393.

³⁶ Celal Yeniçeri, *İslam Açısından Tüketim ve Tüketicinin Korunması ve Ev İdaresi*, İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1996.

³⁷ Yeniçeri, s. 189; Ebû Seyif Çiftçi, *İslam'da İsrif ve Lüks*, s. 70.

bunların ötesinde salt nefsânî isteklerin ve bencil duyguların tatmini için yapılan lüks tüketimi israf saymaktadır.

Giyim-kuşama yapılacak harcamanın üçlü tasnifi şu şekildedir:

- a) Zaruriyyât: Avret mahallini örtecek kadar giyinmektir. Bunun altında bir giyinme israf demektir. Ayrıca kişiyi soğuktan ve sıcaktan koruyacak kadar giyinmesi de zorunludur.³⁸ Dolayısıyla soğuktan ve sıcaktan dolayı ölüme veya hasta olmaya engel olacak kadar giyinmek de zarurî kısımdandır.
- b) Hâciyyât: Avret mahalli dışında örfen ve ahlaken örtülme ihtiyacı hissedilen kısımların giyim-kuşamıdır. Örneğin bir erkek sadece göbek ve diz kapağı arasını örterek dışarı çıkmaktan utanır. Üstünü ve altını örtecek başka bir elbiseye daha ihtiyaç duyar. Bu durum dinen farz olmasa da örfen bir ihtiyaçtır.
- c) Tahsiniyyât/tekmiliyyât: Malî gücü olan kimsenin yüksek kalitede veya markalı giysiler giymesidir.³⁹

Bu üçlü tasnifte zarûriyyât dururken hâciyyâta veya hâciyyât dururken tahsiniyyâta harcama yapmak da israftır. Ancak pratikte bu kavramların sınırlarını kesin olarak belirlemek imkansızdır. Böyle durumlarda İbrahim en-Nehaî halkın değer yargılarının, Tabersî akıllı kişilerin görüşlerinin, Kurtubî ise akıl ve din ölçülerin esas alınmasını önerir.⁴⁰ Ahlâk kitaplarında, bu durumda insanın nefsânî arzularının yerine aklının ve vicdanının sesine uyarak hareket etmesi öğütlenir.⁴¹

Kişiler, kendi kazançlarına göre bu kategorilerde giyinebilir. Dolayısıyla burada kişinin malî gücü, israfta önemli bir ölçü olabilmektedir. Ancak bu ölçüler dışında faydasız, zarar veren ve meşru olamayan ölçülerde yapılan giyim kuşam harcamaları istisnasız herkes için israftır.

Giyilmesi ahlâken hoş görülmeleyen elbiseler de vardır. O elbiseler ise kişinin kibire girmesine sebep olabilir. Peygamber (s.a.v.)

مَنْ جَرَّ ثَوْبَهُ خِيَلَاءَ لَمْ يَنْظُرِ اللَّهُ إِلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

“Elbisesinin kibirlenerek yerde sürüyen kişinin yüzüne Allah kıyamet günü bakmaz”⁴² buyurmaktadır.

³⁸ Mehmet Kervancı, “İsraf” *Diyanet Dergisi*, cilt. XVII, sayı. 2, 1978, s. 71.

³⁹ Şâtibî İbrâhim b. Mûsa, *el-Muvafekât*, Kahire 1417/1997, II, 8-12.

⁴⁰ Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, Beyrut 1406/1986, III, 15, Kurtubî, XVIII, 171; Cengiz Kallek, “İsraf”, *DİA*, İstanbul 2001, XXIII, 178-180.

⁴¹ Gazzâlî, *Mîzânü'l-'amel*, s.65-67.

⁴² Buharî, *Libas* 1.

Her güzel ve kaliteli elbise giyen kişiye kibirlenmek için giyiyor denemez. Güzel elbise herkes için her halükârda bir kibir vesilesi olmak durumunda değildir. Sabit b. Kays, Peygamber (s.a.v.)'e "ben iyi elbiseyi severim, bunda kibir var mı?" diye sorduğunda, onun temiz kılık ve kıyafeti sevdiğini anlayarak "bundan kibir yok" dediği rivayet edilir. Bundan dolayı iyi veya yeni elbisede her zaman kibir var denilemez.⁴³

Netice de mübah olan elbisenin giyiminde kibire vesile olması, imkanı olmadığı halde lükse ve gösteriş için kendi ve ailesinin geçimini zora düşürecek şekilde giyime harcamada bulunması, rengi dahi solmamış elbiseleri modası geçti düşüncesiyle zayi etmesi, israf kapsamında değerlendirilir.⁴⁴

Kişilerin giyim-kuşamları malî imkanlarıyla doğru orantılıdır. Hz. Peygamber (s.a.v.) varlıklı kimselerin, gurur ve gösterişten uzak olmak şartıyla Allah'ın kendilerine vermiş olduğu nimetleri üzerinde göstermelerini yani iyi giyinmelerinin Allah'ın hoşuna gideceğini belirtmektedir.⁴⁵ Hz. Peygamber de hayatı boyunca imkanlar nispetinde temiz ve düzgün giyinmeye gayret etmiştir.

Günümüzde modayı izleme çabası, insanların israfa yönelmelerinin baş etkenlerinden birisini oluşturmaktadır. Modası geçti diye bazı insanları henüz rengi dahi solmamış, bir iki defa giyilen elbiselerini zayi etmekte ve ihtiyacını karşılayacak kadar elbisesi olmasına rağmen yenilerini almakta böylece giyim kuşamda israfa kaçmaktadır.⁴⁶ İhtiyac olmamasına rağmen yeni elbise almak, imkanı olan zengin için israf sayılmamaktır. Çünkü bu, nimetin eserini üzerinde göstermek demektir. Ancak mevcut elbiselerin hiç kullanılmayıp çöpe atılması, atıl bırakılması vb. şekilde zayi edilmesi israf sayılmaktadır. Kullanılmayan bu elbiselerin ihtiyaç sahibi olanlara verilmesi gibi yollarla değerlendirildiğinde israf durumu ortadan kalkar.

c) Kullanımı Yasak ve Sakıncalı Elbise Giyme Yoluyla İsraf

Erkek ve kadın, avret mahallini örtmemekle israfa girdikleri gibi bazen de avret mahallini örtse bile giydikleri elbiselerle israfa girebilmektedirler. Bu da örttüğü elbisenin şekli ve muhtevasına göre değişmektedir. Örneğin avret

⁴³ Gazzâlî, III, 764.

⁴⁴ Yüksel Salman, Mehmet Canbulat, Yaşar Yiğit, *Hz. Peygamberi'nin Örnekliliği, İslam'ın Sosyal Dayanışma ve İsrafa Bakışı*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2007, s. 161.

⁴⁵ Tirmizî, Edep, 54; Ebû Dâvûd, Libas, 14.

⁴⁶ Yiğit, Yaşar, *İslamın İsrafa Bakışı*, *Hz. Peygamberin Örnekliliği, İslamın Sosyal Dayanışma ve İsrafa Bakışı*, T.D.V. Yay., Ankara 2002, s.161, Mehmet Soysaldı, "Kur'an'da İsraf Kavramı", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı. 18-19, 2005, s. 118; Halil İbrahim Karaarslan, *Kur'an-ı Kerîm'de İsraf Kavramı*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013, s. 71-89.

mahallini örten elbisenin, şeffaf ve vucut hatlarını ortaya çıkaracak kadar dar olmaması gerekir.⁴⁷ Buna uymamak da ayrı bir israftır.

كَسَانِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُبْطِيَّةً كَثِيفَةً كَانَتْ مِمَّا أَهْدَاهَا دِخِيَةُ الْكَلْبِيِّ، فَكَسَوْتُهَا امْرَأَتِي، فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا لَكَ لَمْ تَلْبِسِ الْقُبْطِيَّةَ؟» قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، كَسَوْتُهَا امْرَأَتِي. فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مُرْهَا فَلْتَجْعَلَ تَحْتَهَا غِلَالَةً، إِنِّي أَخَافُ أَنْ تَصِفَ حَجْمَ عِظَامِهَا»

Üsame b. Zeyd şöyle aktarır: “Resûlullah (s.a.v) Dıhyetü'l-Kelbî'nin kendisine hediye ettiği kıbtî elbisesini bana verdi. Sonra ben de onu karıma giydirdim. Resûlullah bana; elbiseyi neden giymedin? diye sordu. Ben de; Ya Resûlullah! Onu karıma giydirdim, dedim. O da bana şöyle buyurdu: Eşine git, elbisesinin altına içlik giysin. Çünkü elbisenin kemiklerin kabalığını ortaya çıkarmasından korkarım.”⁴⁸ Bu hadiste kadınların vucut hatlarını ortaya çıkaracak bir elbise giymelerinin dinin sınırlarının aşılması olduğuna dolayısıyla israfa işaret vardır.

Kadınlara helal olmakla birlikte erkeklerin giymelerinin ve takmalarının haram olduğu eşyalar da vardır. Onlar ise ipekten yapılan elbise ve altından yapılmış yüzük, kolye vb. şeylerdir. Nitekim bir hadiste şöyle buyrulmaktadır;

حُرِّمَ لِبَاسُ الْحَرِيرِ وَالذَّهَبِ عَلَى ذُكُورِ أُمَّتِي وَأَجَلٌ لِإِنَائِهِمْ

“İpek elbise ve altın, ümmetimin erkeklerine haram, kadınlarına ise helal kılındı.”⁴⁹ Buradan anlaşılmaktadır ki; erkeklerin ipek giymeleri ve altın takmaları, dinin belirlediği sınırı aşmak anlamına geldiği için israf sayılmaktadır.

Yine erkeklerin, tamamı ya da çoğu kırmızı ve sarı renkli elbise giymesi mekruhtur. Fıkıhçılar, insan ya da hayvan resimlerinin bulunduğu, necis olan ve gasbedilmiş eşyanın giyilmesinin mekruh olduğu görüşündedirler.⁵⁰ Dolayısıyla bu tür elbiseler giymekle şerî sınırlar aşılabacağı için israf olacaktır. Ancak israfın her türlüşününün haram olduğu şeklinde yaygın olan kanaat yanlıştır. Çünkü aşılın sınır, haram hükmüne sahip bir giyinme ise bu durumda israfın hükmü de haramdır, mekruh hükmüne sahip bir elbise giyildiğinde bu durumda mekruhluk derecesinde sınır aşıldığından israfın hükmü de mekruh olacaktır.

Sonuç olarak fıkıhçıların ıstılahında israf, herhangi bir fiilde veya bir şeyde belirlenmiş olan alt veya üst sınırı geçmektir. Başka bir ifadeyle “ifrat ve tefrit

⁴⁷ Salman vd., s. 161.

⁴⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 120.

⁴⁹ Tirmizî, *Libas* 1.

⁵⁰ *el-Mevsûâtü'l-fıkhiyye*, VI, 134-138.

suretiyle sınırı aşılıp caiz olmayana geçmek” anlamındadır. Dolayısıyla sınırın aşıılıp caiz olmayan şeyin hükmü, mekruhluk veya haramlık olmasına göre israf da bu hükmü alır. Fıkıhçılara göre israfı belirleyen sınırlar, fıkıhçıların icthatlarına ve ortaya koydukları hükümlere göre değişir. Buna göre bir müctehide göre israf olan bir şey, başka bir müctehide göre israf olmayabilir.

Elbiselerin insan sağlığına ve tabiata zarar veren maddelerden üretilmesi de israfın bir başka boyutudur. Günümüzde birçok giyim-kuşam ürününde kullanılan zararlı hammadde ve bu maddelerin atıkları yerine ve türüne göre kanser vb. hastalıklara yol açabildiği gibi toprağın, suyun ve havanın dengesini etkileyerek insan ve çevre israfına yol açmaktadır.

Giyim-Kuşamda İsrafın Sebepleri

Sefihlik, bilgisizlik, lüks yaşam tutkusu, gösteriş, külfetsiz gelen servet, tüketim arzusu, sosyal çevre, gaflet, nimetlerin Allah’tan geldiğini unutmaya giyim-kuşamda düşülen israfın başlıca sebepleri olarak söylenebilir.⁵¹ Bu sebepleri kısaca şu şekilde açıklamak mümkündür:

a) Sefihlik (aklî yetersizlik): “Mallarınızı sefihlere vermeyin”⁵² âyetiyle hem aile reisi hem yetimlerin vasisi hem de devlet malını korumakla görevli kişiler uyarılmakta ve hayatın temeli olan malların, sefihlere yani iyiyi kötüyü ayırt etme yeteneğinden yoksun, aklı yetersiz olan kimselerin tasarrufuna verilmemesi emredilmektedir. Çünkü bu kişiler, giyim-kuşama yapacakları harcamada dengeyi sağlayamazlar. Veliler, vasiler, bakmakla yükümlü oldukları sefihlere, dinin sınırlarını aşmayacak şekilde giyim-kuşam ürünleri temin ederler.

İsrafı alışkanlık haline getiren sefihin hacri konusunda fıkıhçılar ihtilaf etmiştir. Hanefîlerden İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed, Şâfiî, Malîkî ve Hanbelîlere göre, malını israf etmeyi alışkanlık haline getiren sefih, hacir altına alınır. Ebû Hanîfe ise israf nedeniyle hacri kabul etmemiştir.⁵³

b) Bilgisizlik ve dünyevileşme: Nimetlerin değerinin bilinmemesi, israfa yönelmeye neden olmaktadır. Giyim-kuşam, insanın temel ihtiyaçlarından biridir. Bu temel ihtiyaç, kainatın başlangıcından bu güne kadar sadece şekil itibarıyla değişikliğe uğramıştır. Helal ve meşrû olmayan şekilde giyinmek, erkeklerin ipek giymesi, kibre götürecektir şekilde giyinmek vb. giyim-kuşamda israfa düşülmesinin, dinin sınırlarını bilmemekten kaynaklanması mümkündür. Dünyevileşme diye ifade edilen dini düşünce, uygulama, inanç ve kuralların kişisel ve toplumsal anlam ve önemini yitirmesi, israfı normal hale getirmiştir. Dolayısıyla herhangi bir kaygı taşımayan fert ve toplum, giyim-kuşamda israfa girebilmektedir.

⁵¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Soysaldı, s. 18-19, Karaarslan, 99-123.

⁵² Nisâ 4/5.

⁵³ Cessâs, II, 60-61; Kurtubî, V, 28-29.

c) Lüks Yaşama Tutkusu: Yaşadığımız toplumda ihtiyacın tanımı değişmiş, lüks alışkanlıklar bir zaruret ve ihtiyaç olarak algılanmıştır. İslam toplumunun fakirleşmesine yol açan etkenlerin başında muhtaç oldukları gerçek ihtiyaçlarını doğru tespit edememeleri gelmektedir. Lüks sayılabilecek giyim-kuşam ürünü artık zarurî ihtiyaç maddesi telakki edilmektedir. İnsanların çoğunluğu kimliklerini, giyim-kuşam ürünleriyle oluşturmaya çalışmaktadırlar. Bu doğrultuda giyim stil ve tarzı geliştirme, belli markaların müşterisi olma gibi hususlar, toplumsal konunun temel belirleyicileri sayılmaktadır.⁵⁴

Zenginlerin israfının önemli bir yönü, zekatlarını vermeyip zekata verilmesi gereken malı, lüks yaşama harcanmasıdır. Dolayısıyla lüks yaşam, zengin ve imkanı olan kişi için dinin sınırları içinde meşru görülmektedir. Burada meşru olmayan; zengin kimsenin zekata verecek parasını, giyim-kuşama vermesi, fakir bir kimsenin moda tutkunluğu nedeniyle gücünün üstünde giyim-kuşama harcamada bulunması, zengin bir kimsenin kibir, şan ve şöhret için giyinmesidir. Bu gibi durumlar, meşru sınırın ötesinde olduğundan israf sayılmaktadır. Kısaca lüks, kişinin olduğundan fazla görünmeye çalışmasıdır.⁵⁵ Buna göre lüks giyimin meşru olup olmaması, kişilere ve toplumlara göre farklılık arz etmektedir.

d) Özenti ve Gösteriş: Başkalarını model alma ve onların yaşam tarzına özenti, israfı tetikleyen etkenlerdendir. Özenti psikolojisi, kişileri akıllarıyla değil nefsanî dürtüleriyle hareket etmeye sevk eder ve kendilerine yönelik uyarılara karşı duyarsızlaştırır.⁵⁶

Bazı insanlar, sadece başkalarını etkileme ve gösteriş amacıyla giyinirler. Bu şekilde psikolojik bir tatmin sağlamaya çalışırlar. Gösteriş insanda psikolojik bir hastalıktır. Bu hastalığın sebebi, başkalarına kendini beğendirme, kanıtlama ihtiyacı, başkalarına daha zengin olduğunu gösterme ihtiyacı, toplumdaki kültür yapısı ve değerlerin bozulmasıdır.⁵⁷ Ayrıca makam ve statü kaybına uğramamak için giyimde gösterişe gidilmektedir. Toplumda ekonomik, siyasi ve sosyal açıdan belli yeri olan insanlar, konumlarının yıkılmaması ve dengenin kendi aleyhlerine bozulmaması için giyim-kuşama yaptığı harcamada aşırıya gitmektedir. Dolayısıyla kişinin insanlar arasında manevî nüfuz, şan, şöhret ve maddî çıkar sağlamak amacıyla gösteriş amaçlı giyinmesidir. Örneğin televizyon programlarına çıkanlar, programda ayrı ve yeni bir kıyafet giymeyi zorunlu hissetmeleri nedeniyle bir elbiseyi sadece

⁵⁴ Demirzen, İsmail, "Tüketim Toplumunda Dini Metinlerin Yeniden Anlaşılması", *Dini ve Felsefi Metinler: Yirmibirinci Yüzyılda Yeniden Okuma, Anlama ve Algılama*, cilt I, 2012, s. 104; Adil Öksüz, "Tüketim Kültürü İsrafın Sebep ve Çareleri", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, yıl. 18, sayı. 30, 2013, s. 97.

⁵⁵ Soysaldı, s. 111

⁵⁶ Öksüz, "Tüketim Kültürü İsrafın Sebep ve Çareleri", s. 88-94.

⁵⁷ Soysaldı, s. 111.

bir defa giyip bir kenarda âtil bırakmaktadırlar. Ancak bir kenarda âtil bırakılmayıp hayır kurumlarına bağışlanması vb. şekilde elbisenin değerlendirilmesi israfı ortadan kaldırır.

Kur'ân'da mallarını gösteriş için harcayan insanlar sürekli kınanmakta⁵⁸ ve gösterişin münafıklık vasfı olduğu vurgulanmaktadır.⁵⁹ Bu hastalığın nedeni, başkalarına kendini beğendirme ve kanıtlama ihtiyacı, başkalarına daha zengin olduğunu gösterme ihtiyacı, toplumdaki kültür yapısı ve değerlerin bozulmasıdır.⁶⁰

e) Malın Kazanılmasında Emek Sarf Edilmemesi: Çalışmadan, emek sarf etmeden elde edilen mal ve servetin çarçur edilip israf edilmesi kolay olur. Çünkü çalışmadan elde eden insanlar, elbiselerin kıymetini bilmezler. Dolayısıyla bu durum, insanı aşırı ve ölçsüz giyim-kuşam tüketimine sevk etmektedir.⁶¹

Giyim-Kuşamda İsrafın Zararları

Giyim-kuşamda hertürlü israfın zararları, ferdi aşarak aile ve topluma yansır. İnsana nimet olarak verilen giyim-kuşamda dinin sınırlarının dışına çıkmak, giyim-kuşamın özellikle kadınların örtünmesi gerekli yerlerin örtünmeyerek tefrit yönünden israfa gidilmesi toplumun ahlakını bozduğu gibi, bu konuda sınırları aşacak şekilde harcama yapmak insanlar arasındaki ekonomik dengeyi bozup kişiler arasındaki kıskançlığı artırmaktadır. Ayrıca geçimsizlik ve aile düzeninin bozulmasında giyim-kuşama ölçsüz harcama yapmanın önemli etkisi vardır. Bu durum toplumu temelinden sarsıp malî gücü yok etmektedir. Dolayısıyla ekonomik açıdan israfa alışan insanlar, giyime yaptığı alışverişleriyle piyasadaki arz-talep dengesinin bozulmasına, bir yandan giyim ürünlerinin kıtlaşmasına diğer taraftan da gereksiz fiyat artışlarına sebep olarak gerçek ihtiyaç sahiplerini hem mal bulamama hem fazla fiyat ödeme gibi zorluklara sokar. Böylece hem kaynaklar, hem de millî ekonomi zarar görür.⁶²

Ülkemizde ve dünyada bir grup insan nasıl giyineceğim, modayı nasıl takip edeceğim, nasıl bir tarza sahip olacağım, giyime nasıl harcayacağım mücadelesi verirken, diğer bir grup da nasıl idare edeceğim, hayatta nasıl kalacağım kaygısındadır.

⁵⁸ Bakara, 2/264; Nisa 4/38.

⁵⁹ Nisa, 4/142.

⁶⁰ Soysaldı, s. 112.

⁶¹ Soysaldı, s. 115.

⁶² Veli Kayhan, "Kur'ân'a göre İsrâf ve İktisat" *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, VI, sayı: 2, 2006, s. 183.

Zengin tabakanın aşırı lüks giyim-kuşamlarını, çeşitli moda elbiselerini gören ve imrenen dar bütçeli insanlar aynı şeylere sahip olmak için dar bütçelerini sıkıştırarak kendi ailesinin geçimsizliğine yol açabilmektedir.⁶³

Servet sahibi olmak, birçok mesuliyetleri beraberinde getirir. Servet aslında bir emanettir. Kişi, israfa, lükse ve aşırı tüketime kalktığı zaman o emanete ihanet etmiş olur. Lüks hayat, ihtiyaçsızlık, bilhassa gençler için çok zararlıdır. Bazı varlıklı ailelerin çocuklarında görülen lüks ve pahalı elbiseler, ayakkabılar, gömlekler, onları gurur ve kibir sahibi yapıyor, kulluktan, büyüklere saygıdan, çalışmaktan, ciddiyetten sebat ve azimden uzaklaştırıyor.

Neticede giyim-kuşamda israf, sadece ferdi ilgilendiren bir tutum değildir. Giyim-kuşamda saçıp savurma veya elde tutma şüphesiz toplumu da etkileyen birer davranıştır. Sahip olunan şeylerin rasgele sarf edilmesi, ölçülü hareket edilmemesi yalnız ferde değil, ferdin sahip olduğu ailesinden başlamak üzere, çemberin genişleyerek topluma da zarar vermesine neden olur. İsraf, insanları ve toplumu kısa zamanda fakirlik ve yoksulluğa sürükler.

Giyim-Kuşamda İsrافی Engelleme Yolları

Giyim-kuşamda israfı engellemenin belli başlı çözüm ve çaresi olarak şunları ele almak mümkündür:

- a) Paylaşma Kültürü (İnfak): Tüketim yönünden giyim-kuşam israfının ve savurganlığın en önemli çarelerinin başında paylaşma kültürü gelmektedir. İnfak, tüketim israfının adeta panzehiri gibidir. İnfak, İslam hayat anlayışının temel ilkelerinden biridir. İnfakın, insan psikolojisi ve kişiliği üzerinde katkı ve etkileri olduğu gibi, toplumların varlıklarını sürdürmesinde de tesiri büyüktür. Sosyal dayanışma ve yardımlaşma hem içtimaî yaşamın kalitesini yükseltir, hem de toplumsal huzura büyük ölçüde zemin hazırlar. Giyim-kuşam ürünü fazla olan ve kullanmadığı giysilerin muhtaç kimselere verilmesi giyim ürünlerinin zayi olmasını engelleyecektir.
- b) Sorumluluk Duygusu ve takva bilinci

Sorumluluk duygusu kişileri israfa karşı duyarlı olmayı sağlar. İnsanın giyim kuşam konusundaki israfı maddi yaptırımlarla bir yere kadar korunabilir. Sorumluluk duygusuna sahip insan ise içinde yaşadığı topluma karşı tam bir sorumluluk örneğidir. Hareket ve hamleler sorumluluk duygusuyla desteklenmediği sürece bunlardan olumlu bir neticeye ulaşmak oldukça zordur. İsrafın kaynağı bizzat insanın kendisi olduğuna göre, buna karşı

⁶³ Süleyman Doğdu, "İsraf" *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, cilt. XI, sayı. 3, 1972, s. 179.

öncelikle alınması gereken tedbirlerin başında insanın eğitimi gelmektedir. Zira iyi bir eğitim görmüş insan, giyim-kuşamın ifrat ve tefrit yönünde sınırlarını bilerek sorumluluk duygusuyla giyinecektir.

Takva, sözlükte “nefsi korkulacak şeylerden koruyup koruma altına almaktır”. İstilahta ise “mahzurlu şeyleri terk etmek suretiyle nefsi günahtan ve günah sayılan şeylerden sakındırmak ve korumaktır.”⁶⁴ İsrâf da günah sayıldığından, takva diğer günahlarla birlikte israftan da sakınmayı gerektirmektedir. Bir insan için ömür boyu bütün yaptıkları kayıt altına alınıyor itikadi ve bir gün kendisine bunların hesabının sorulacağı inancı ve düşüncesi hem ferdî hem de toplumsal planda çok önemli bir otokontrol sistemidir. Kur’ân’da insana avret yerlerini örten ve ona güzellik katan elbiseler bahşedildiği dile getirildikten sonra insanın kişiliğini ve ruhunu örten, koruyan ve güzelleştiren elbisenin ise takva elbisesi olduğu zikredilmektedir.⁶⁵

Bir toplumda israfın önlenmesi için toplumun en üst birimlerinden başlayarak her kademedeki insana bir takım görevler düşmektedir.

c) Eğitim: Okul, aile, cami ve diğer müesseselerde görevli olan kişiler, küçük büyük bütün insanımıza israfın zararlarını her zeminde anlatmalı, bu kişiler tutumlu olmanın gereğine inandırılıp tasarrufa yönlendirilmelidir. Moda gibi düşüncelerin batıdan gelen bir hastalık olduğu vurgusu yapılmalıdır.

Dinî eğitim, israfın önlenmesinde büyük bir rol oynamaktadır. Zira Müslümanlar, gerçek anlamda Kur’ân ve Sünnetin öğretilerine kulak vererek, hayatlarını buna göre düzenlemiş olsalar israfa sürüklenmeleri o derece imkansız hale gelir.

d) İktisad Prensibi (Tasarruf Kültürü): Bugünkü batı medeniyeti tüketim üzerine kurulmuş bir sistemdir. Biz de her hâlükârda batıyı taklit ettiğimizden tüketim belasından kurtuluş çaresi tasarruf kültürünün fertlerde ahlak haline gelmesidir. İktisad ve tasarruf ile yaşamak, insanın eli sıkı bir yaşam sürmesi veya miskinlik anlamına gelmez. Aksine başkalarının nasıl giyindiklerine özenmeyip kendi durumuna ve dinin çizdiği sınırlar içerisinde giyinmeye rıza göstermektir. Bugün insanlar sıklıkla yeni elbise almakta, eskitmeden çıkarmakta ve bir daha kullanmayarak çöpe atmaktadırlar. Halk arasında ikinci el elbise olarak tanımlanan bu tür kullanılmış elbiseler atılmak yerine muhtaç kişilere tasadduk edilmelidir. Ulusal ve uluslararası vakıf ve organizasyonlar ile yoksul ve ihtiyaç sahibi fert ve toplumlara karşılıksız dağıtılmalıdır.⁶⁶

⁶⁴ Râgıb, s. 881; Cürcanî, *et-Ta’rifât*, s. 65.

⁶⁵ A’raf 7/26.

⁶⁶ İsrâftan kurtulma çareleri hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Öksüz, “Tüketim Kültürü İsrâfın Sebep ve Çareleri” s. 105-119.

Neticede insan daima kendini kontrol altında tutmalıdır. Ne giydiğine, nasıl giyindiğine dikkat etmek zorundadır. İnsan ancak elindekine razı olup daha fazlasına göz dikmeyen, sahip olduğu şeye rıza göstermeyi tükenmez bir hazine bilip, verileni gönül hoşnutluğuyla karşılayarak hırs ve açgözlülüğten uzak durma gayreti içinde bulunan, başkalarının nail olduğu nimetlere imrenmeyen bir kişi olduğunda israftan kurtulabilir. Bu da ancak şükürü netice veren kanaatle mümkündür.

Sonuç

İsraf kelimesinin Arap dilindeki temel anlamının “herhangi bir şeyde olması gereken sınırın aşılması” anlamına geldiği anlaşılmaktadır.

Kur’an ve hadislerde de israf, hertürlü şeyde sınırların aşılması anlamında kullanıldığı görülmektedir. Bir başka deyişle israf, itikadî, amelî, malî ve ahlakî olmak üzere hertürlü ifrat ve tefriti ifade etmektedir. Ancak zamanla israf kavramının bu geniş anlamı daralmaya uğrayarak malî konulara ve harcamalara hasredilmiş, sadece maddî tasarruflardaki aşırılık ve savurganlık israfla ifade edilir olmuştur. İsrafın zıt anlamı olan iktisat kelimesinin temel anlamı “sınırları korumak”tır. Ancak israf kavramında olduğu gibi iktisat kavramında da anlam daralması olmuş, bu kelime de zamanla malî konulara tahsis edilmiştir.

Giyim-kuşam, Allah’ın insanlara bağışladığı bir nimettir. Dolayısıyla bu nimetin Allah’ın emrettiği şekilde ve insanlara fayda sağlayacak şekilde kullanılması gerekir. Dinen haram kılınan giyinme biçimi, ferdî ve ictimai zararlar doğuran tefrit yönünden bir israf olduğu gibi, günün icaplarına göre ihtiyaçtan fazla tüketim de israf sayılmıştır.

Giyim-kuşamda israfla ilgili âyet ve hadislerde de hiç giyinmemek ya da imkanı olduğu halde kötü giyinmek şeklinde tefrit yönünden sınırın aşılması veya kibre götürecektir şekilde lüks giyinmek şeklinde ifrat yönünden sınırın aşılması anlamlarında kullanıldığı görülmektedir.

Bir müslümanın, hayatının her alanında olduğu gibi giyim-kuşamda da dengeli, ölçülü ve tutarlı olması gerekir. İslam hukukunda hem giyinme açısından hem de giyime yapılacak harcamalar açısından belirlenmiş olan sınırlar kişilere, toplumlara, zamana ve mekana göre değişmektedir. Dolayısıyla israf, göreceli bir kavramdır. Buna göre herkesin giyim-kuşamdaki israf durumu birbirinden farklıdır.

Genellikle, aklî yetersizlik, bilgisizlik, lüks yaşama tutkusu, gösteriş ve malın kazanılmasına emek sarf edilmemesi israfı açan sebepler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Giyim-kuşamda israf, toplumun dengesini alt üst eden manevî bir hastalıktır. İsrafın gerek fert, gerekse toplum üzerinde olumsuz tesirleri vardır. İsraf, insanlar arasındaki ekonomik dengeyi bozar, kişiler arasındaki kıskançlığı artırır. Giyim kuşama rastgele harcama yapmak, saçıp savurmak, geçimsizlik doğurup aile düzenini de bozmaktadır. Bu hastalık topluma sirayet edince, toplumu da sarsıp malî gücü yok etmektedir.

Günümüzde yaygın bir hal almış olan israftan kurtulmak için alınması gereken tedbirlerin başından insanın bu konuda eğitimi gelmektedir. Özellikle dinî eğitim, israfın önlenmesinde büyük bir rol oynamaktadır. Zira Müslümanlar, gerçek anlamda Kur'ân ve Sünnetin öğretilerine kulak vererek, hayatlarını buna göre düzenlemiş olsalar israfa sürüklenmeleri o derece imkansız hale gelecektir.

Günümüzde tüketim ve sınırsız istekleri tatmin üzerine kurulu bir sosyo-ekonomik sorununa çözüm, İslamın temel kaynaklarından hareketle mevcut toplumsal yapının ıslahı ve yeniden inşasıyla mümkündür. Bu süreç öncelikli olarak fert ve toplumların verme kültürü, tasarruf ve sorumluluk duygusu gibi İslamî dinamiklere göre şekillenmesine bağlıdır. Tüketim toplumunun var olduğu bir devirde artık israf üzerinde yeniden düşünülmesi, mahallî ve bireysel çözümlerden ziyade kitlesel çare ve alternatif çözümler, dinin temel kaynaklarına müracaat edilerek çıkarılmalıdır.

Kaynakça

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah; *Müsned*, thk: Şu'ayb Arnaûd, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001.

Akdemir, Hikmet; "Kur'an-ı Kerim'de İsraf Kavramı", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt 7, sayı 1, 2001.

Beğavî, Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd; *Meâlimü't-tenzîl*, thk: Muhammed Abdullah Nemr, Riyad: Dâr'u-taybe, 1989.

Beyhakî, Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali b. Mûsâ Ebû Bekir; *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ, Mekketü'l-Mükerreme 1994/1414.

Buhârî, Muhammed b. İsmail Ebû Abdullâh el-Cûfî; *el-Câmi'u's-sahîh*, 3. Basım, Beyrut 1407/1987.

Bulut, Ali; "Kur'an'daki Çok Anımlı Kavramların Türkçe'ye Çevirisi Sorunu (İsraf Kavramı Örneği)", *Diyanet İlmî Dergi*, cilt. 42, sayı. 1, 2006.

Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî; *Ahkâmü'l-Kur'ân*, Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, 1405.

Cevherî, İsmâil b. Hammâd; *es-Sihâh Tâcü'l-luĝa*, 4. Basım. thk: Ahmed Abdülgafûr Attâr, Beyrut: Dâru'l-İlm, 1407/1987.

Cürcânî, Seyyid Şerif; *Ta'rifât*, Beyrut 1983.

Çiftçi, Ebû Seyif; *İslam'da İsrâf ve Lüks*, Ankara: Elif Matbaacılık, 1972.

Demîrî, Tâcüddîn Ebu'l-bekâ, *eş-Şâmil fî fıkhi'l-İmâm Mâlik*, 1429/2008.

Demirzen, İsmail; "Tüketim Toplumunda Dini Metinlerin Yeniden Anlaşılması", *Dini ve Felsefi Metinler: Yirmibirinci Yüzyılda Yeniden Okuma, Anlama ve Algılama*, cilt I, 2012.

Demirzen, İsmail; "Tüketim Toplumunun Oluşumu ve Din ile Etkileşimi", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, c.X, sayı: 3, 2010.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî el-Ezdî; *es-Sünen*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Beyrut ty.

Elmalılı, M. Hamdi Yazır; *Hak Dini Kur'ân Dili*, thk: Emin Işık, Nusrettin Bolelli ve Abdullah Yücel İsmail Karaçam, İstanbul: Zehreveyn, t.y.

Firûzâbâdî, Mecduddîn Muhammed b. Yakup, *Besâiru zevi't-temyîz fî letâifi'l-Kitâbi'l-'azîz*, Beyrut: Mektebetü'l-İlmiyye, ty.

Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, *İhyâu 'ulûmiddîn*, Beyrut ty.

Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed; *Mîzânü'l-'amel*, Beyrut ty.

Heyet; *el-Mevsûatü'l-fikhiyye*, Kuveyt: Vezâratü'l-evkâf 1986.

İbn 'Atiyye el-Endelüsî, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib; *el-Muharrerü'l-vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz*, thk: Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1422.

İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed; *Musannef*, thk: Kemal Yusuf el-Hût, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409.

İbn Esîr, Mecdüdîn Mübarek b. Muhammed el-Cezerî; *Nihâye fî garîbi'l-hadîs ve'l-esser*, thk: Mahmud Muhammed Tınahî-Tahir Ahmed Zavî, Beyrut: Daru'l-Fikr, 1979.

İbn Fâris, Ebü'l-Hüseyn er-Râzî el-Kazvînî; *Mu'cemü mekâyisi'l-luĝa*, thk: Abdüsselâm Muhammed Hârûn, Beyrut: Daru'l-Fikr, 1399/1979.

İbn Kesir, İsmail b. Ömer; *Tefsiru'l-Kur'âni'l-'azîm*, thk. Tâhâ Abdurraûf Sa'd, Mısır ty.

- İbn Kudâme, Ebu Muhammed el-Makdisî, *el-Kâfî fî fikhı'l-İmâm Ahmed*, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmıyye, 1414/1994.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd; *Sünen*, thk: Muhammed Fuâd Abdulbâkî, Mısır: Dâru İhyâi'l-kütübi'l-'Arabiyye, ty.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem; *Lisânü'l-'Arab*, 3. Basım, Beyrut: Dâru Sâdır, 1414.
- Kallek, Cengiz; "İsraf", *DİA*, İstanbul 2001.
- Karaarslan, Halil İbrahim; *Kur'ân-ı Kerîm'de İsraf Kavramı*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013.
- Kayhan, Veli; "Kur'ân'a göre İsraf ve İktisat" *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, VI, sayı: 2, 2006.
- Kervancı, Mehmet; "İsraf" *Diyanet Dergisi*, cilt. XVII, sayı. 2, 1978.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed; *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 2. Basım. Kahire: Dâru'l-kütübi'l-mısrıyye, 1384/1964.
- Merginânî; Ali b. Ebû Bekir el-Fergânî, *el-Hidâye fî şerhi bidâyeti'l-mübtedî*, Beyrut: Dâru İhyâi't-turâsi'l-'Arabî, ty.
- Müslim b. Haccâc Ebü'l-Huseyn el-Kuşeyrî en-Nîsâbûrî; *el-Câmi'u's-sahîh*, Beyrut ty.
- Nesaî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şu'ayb; *es-Sünenü'l-kübrâ*, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001.
- Öksüz, Adil; "Kur'an'da İsraf Kavramının Semantik Tahlili" *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt 14, sayı 2, 2012.
- Öksüz, Adil; "Tüketim Kültürü İsrafın Sebep ve Çareleri", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, yıl. 18, sayı. 30, 2013.
- Özdal, Ethem, *Hadislerde İsraf ve İktisat*, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa 2015.
- Râgıb İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed; *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'ân*, thk. Safvan Adnan Dâvûdî, Dımaşk 1992.
- Salman, Yüksel, Mehmet Canbulat, Yaşar Yiğit; *Hz. Peygamberi'nin Örnekligi, İslam'ın Sosyal Dayanışma ve İsrafa Bakışı*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.

- Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed; *el-Mebsût*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1414/1993.
- Soysaldı, Mehmet; "Kur'an'da İsrâf Kavramı", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı. 18-19, 2005.
- Süleyman Doğdu, "İsrâf" *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, cilt. XI, sayı. 3, 1972.
- Şâfiî, Ebû Abdullah Muhammed b. İdris; *el-Ümm*, Beyrut; Dâru'l-Marife, 1410/1990.
- Şâtıbî, İbrâhim b. Mûsa; *el-Muvafekât*, Kahire 1417/1997.
- Şemseddin Sami, *Kâmûs-u Türkî*, İstanbul: Dersaadet 1317.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr; *Câmiu'l-beyân an te'vîli'l-kur'ân*, Thk: Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, Kahire: Dâru hicr, 1422/2001.
- Tabersî, Ebû Alî Emînüddîn el-Fazl b. el-Hasen; *Mecma'u'l-beyân*, Beyrut: Dâru'l-'Ulûm, 1427/2006.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî; *el-Câmi'ü's-sahîh*, Beyrut ty.
- Vâhidî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed; *Esbâbü'n-nüzûl*, thk: Kemâl Besyûnî Zeğlûl, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye 1411/1991.
- Yaşar, Yiğit; *İslamın İsrâfa Bakışı, Hz. Peygamberin Örnekliği, İslamın Sosyal Dayanışma ve İsrâfa Bakışı*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.
- Yeniçeri, Celal, *İslam Açısından Tüketim ve Tüketicinin Korunması ve Ev İdaresi*, İstanbul: İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1996.
- Zebîdî, Ebü'l-feyz Muhammed Murtazâ, *Tâcü'l-'arûs*, İskenderiy: Dâru'l-Hidâye, ty.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Cârullah Mahmud b. Ömer b. Muhammed; *Esâsü'l-belâğa*, thk. Mezîd Naîm ve Şevkî el-Me'arrî, Beyrut 1998.